

VẬN DỤNG PHƯƠNG PHÁP DỰ ÁN TRONG DẠY HỌC CHỦ ĐỀ “BẢO VỆ CHỦ QUYỀN BIỂN ĐẢO NHẪM PHÁT TRIỂN NĂNG LỰC CHO HỌC SINH 12 CHUYÊN SỬ

LÊ THỊ HUỖN*

Ngày nhận bài: 27/04/2016; ngày sửa chữa: 06/05/2016; ngày duyệt đăng: 18/05/2016.

Abstract: This article mentions application of Project-based method in teaching the theme “Defending sovereignty of Paracels and Spratlys”. With the guidance and assistance of teacher, groups of students complete subprojects in order to raising awareness of sea and islands sovereignty and develop learning skills for Specialized History students grade 12.

Keywords: Project-based teaching method, sea and islands sovereignty, teaching history.

Dạy học dự án là một hình thức dạy học trong đó dưới sự tổ chức, hướng dẫn của giáo viên (GV), người học tiếp thu kiến thức và hình thành kĩ năng thông qua việc giải quyết các bài tập tình huống (dự án), có sự kết hợp giữa lí thuyết và thực hành, tạo ra các sản phẩm cụ thể. Đây là một trong những phương pháp dạy học (PPDH) hiện đại nhằm thực hiện quan điểm dạy học lấy học sinh (HS) làm trung tâm. Hiện nay, phương pháp dự án đang được vận dụng khá phổ biến trong các cấp học với mức độ khác nhau. Áp dụng phương pháp dự án trong dạy học chủ đề sẽ góp phần thực hiện quan điểm dạy học hiện đại như: định hướng vào người học, định hướng hành động, dạy học giải quyết vấn đề và quan điểm dạy học tích hợp. Dạy học dự án làm cho nội dung học tập trở nên ý nghĩa hơn vì nó được tích hợp với các vấn đề của đời sống, kích thích hứng thú học tập của người học. Thay vì phải nghe thụ động, HS trở thành người giải quyết vấn đề, ra quyết định. Các em được hợp tác theo nhóm, tổ chức hoạt động, tiến hành nghiên cứu, tổng hợp thông tin, tổ chức thời gian và phản ánh về việc học của mình. Phương pháp này góp phần phát triển tư duy, giúp người học hiểu biết sâu sắc hơn nội dung học tập, là hình thức quan trọng để thực hiện phương thức đào tạo con người phát triển toàn diện, học đi đôi với hành, kết hợp giữa học tập và nghiên cứu khoa học.

Bảo vệ chủ quyền biển đảo (CQBD) nói chung và chủ quyền đối với quần đảo Hoàng Sa và Trường Sa nói riêng là nhiệm vụ thiêng liêng của các thế hệ công dân Việt Nam. Trong bối cảnh hiện nay, việc giáo dục để thế hệ trẻ có ý thức về CQBD và hành động đúng đắn để bảo vệ chủ quyền là hết sức cần thiết. Trong

quá trình dạy học bộ môn *Lịch sử* (LS) ở các cấp học, đặc biệt với cấp trung học phổ thông (THPT), GV đã thực hiện tích hợp kiến thức về CQBD thông qua các bài giảng trên lớp với mức độ kiến thức phù hợp để HS có thể liên hệ với tình hình thực tiễn đất nước. Đồng thời với quá trình tích hợp trong giảng dạy, đối với các lớp *Chuyên LS*, chúng tôi đã vận dụng phương pháp dự án để HS tiếp tục thực hiện. Từ quá trình thực hiện các bài tập dự án, các em có thêm kiến thức về chủ quyền đối với 2 quần đảo Hoàng Sa và Trường Sa ở biển Đông.

Trong khuôn khổ bài viết này, chúng tôi chỉ giới hạn đề cập đến quá trình vận dụng “*Phương pháp Dự án*” trong dạy học chủ đề “*Bảo vệ chủ quyền đối với 2 quần đảo Hoàng Sa và Trường Sa*” để phát triển năng lực cho HS trong dạy học chuyên đề cho đối tượng lớp 12 *Chuyên LS*. Từ đó, góp phần củng cố, hệ thống và nâng cao kiến thức về biển đảo, giúp các em hiểu hơn về tầm quan trọng, vai trò của biển, đảo nói chung, Hoàng Sa và Trường Sa nói riêng với tiến trình phát triển của LS dân tộc gắn với công cuộc đổi mới, hội nhập và bảo vệ đất nước hiện nay. Đồng thời, phát triển, củng cố cho các em năng lực nhận thức, hình thành ý thức, trách nhiệm công dân và hành động đúng đắn để góp phần bảo vệ CQBD của Tổ quốc.

1. Quá trình thực hiện dự án

1.1. Xác định mục tiêu. Sau khi dự án hoàn thành, HS hiểu được vị trí, vai trò của biển, đảo Việt Nam nói chung, Hoàng Sa và Trường Sa nói riêng trên biển Đông, thấy được biển nước ta có nguồn tài nguyên vô giá để phát triển kinh tế, có vai trò quan trọng trong LS dựng nước và giữ nước của dân tộc, việc xác lập và

* Trường Trung học phổ thông Sơn Tây - Hà Nội

thực thi chủ quyền của Việt Nam tại hai quần đảo Hoàng Sa và Trường Sa một cách hòa bình và phù hợp với luật pháp quốc tế. Trong quá trình thực hiện dự án, rèn luyện cho HS các năng lực làm việc nhóm, tự học, giải quyết vấn đề... Bên cạnh đó, khắc sâu ở HS ý thức về chủ quyền và thái độ bảo vệ chủ quyền của đất nước với 2 quần đảo Hoàng Sa và Trường Sa; bồi dưỡng lòng tự hào, sự biết ơn, kính trọng, khâm phục đối với những tấm gương chiến sĩ, nhân dân đã và đang hi sinh để bảo vệ chủ quyền ở 2 quần đảo này. Từ đó, HS có lập trường vững vàng, hành động đúng đắn, có ý thức và động lực phấn đấu tốt cho tương lai, góp phần xây dựng và bảo vệ Tổ quốc, trở thành những công dân có ích cho xã hội.

1.2. Xây dựng đề cương dự án. GV hướng dẫn HS xác định mục đích, nhiệm vụ của từng nhóm, xây dựng kế hoạch thực hiện dự án; xác định những công việc cần làm, thời gian dự kiến hoàn thành, định hướng các nguồn tài nguyên... Chủ đề “Bảo vệ chủ quyền Hoàng Sa và Trường Sa” có 3 tiểu dự án với định hướng nội dung cụ thể như sau: - *Tiểu dự án 1* (Nhóm 1): *Vị trí, vai trò của Hoàng Sa và Trường Sa trên biển Đông. Định hướng về nội dung:* HS tập hợp tư liệu (gồm tư liệu viết, tranh ảnh, bản đồ) về vị trí của hai quần đảo Hoàng Sa và Trường Sa; vai trò của biển, đảo nói chung trong đó có Hoàng Sa và Trường Sa nói riêng đối với LS dựng nước và giữ nước cũng như trong quá trình phát triển kinh tế hiện nay; - *Tiểu dự án 2* (Nhóm 2): *Quá trình xác lập và thực thi chủ quyền của Việt Nam ở hai quần đảo Hoàng Sa và Trường Sa. Định hướng về nội dung:* HS tập hợp tư liệu về việc xác lập và thực thi chủ quyền tại quần đảo Hoàng Sa và Trường Sa từ thời các chúa Nguyễn thế kỉ XVII đến thời nhà Nguyễn thế kỉ XIX; những hoạt động quản lí với 2 quần đảo Hoàng Sa, Trường Sa của chính quyền thuộc địa thời Pháp thuộc (1884-1945), của thời kì 1945-1954; thời kì Việt Nam Cộng hòa (1954-1975) và Nhà nước Cộng hòa xã hội chủ nghĩa Việt Nam (từ 1976 - nay); - *Tiểu dự án 3* (Nhóm 3): *Giải pháp của thế hệ trẻ góp phần bảo vệ CQBD Tổ quốc. Định hướng về nội dung:* HS xây dựng và đề xuất các giải pháp của thế hệ trẻ để góp phần bảo vệ CQBD. *Về thời gian,* các nhóm hoàn thành tiểu dự án của mình trong 2 tuần.

Việc thực hiện dự án được bắt đầu sau khi các em học hết bài 28 (theo chương trình, sách giáo khoa nâng cao) “*Khôi phục và phát triển KT-XH miền Bắc, giải phóng hoàn toàn miền Nam (1973-1975)*”. Sau

khi học bài này, HS lớp chuyên có các tiết bài tập. Vì vậy, GV kết hợp giao bài tập để HS hoàn thành trên lớp, đồng thời triển khai bài tập dự án, phân công nhiệm vụ để các nhóm thực hiện. Thời gian hoàn thành dự án: sau khi HS học bài 31 “*Việt Nam trên đường đổi mới đi lên chủ nghĩa xã hội (1986-2000)*” (Theo chương trình, sách giáo khoa nâng cao) đến trước khi học chuyên đề 5 “*Những chuyển biến về kinh tế, văn hóa, xã hội ở nước ta sau năm 1975. Công cuộc đổi mới từ năm 1986 đến nay*”. Các nhóm sẽ báo cáo kết quả dự án khi học hết chuyên đề 5. Đến thời điểm này, các em đã cơ bản hoàn thành chương trình học, việc xây dựng các tiết bài tập dự án sẽ góp phần hệ thống, củng cố, nâng cao kiến thức về CQBD mà các em đã được giới thiệu từ quá trình học tập.

Để hoàn thành tốt dự án, GV định hướng nguồn tài liệu tham khảo giúp HS xác định và tìm kiếm thông tin hiệu quả, đảm bảo tính khoa học. Một số tài liệu và các website HS có thể tham khảo lấy thông tin, tư liệu, bản đồ, tranh, ảnh, ca khúc về biển đảo có liên quan đến nhiệm vụ của nhóm như: ở tác phẩm *Dấu ấn Việt Nam trên biển Đông* - Trần Công Trục, NXB Thông tin và Truyền thông, H. 2012; Nhóm 1 tìm hiểu và phát hiện vấn đề ở *Chương 1. Vị trí vai trò của biển đảo Việt Nam trong biển Đông*; Nhóm 2 - tìm hiểu *Chương 3. Quá trình xác lập và thực thi chủ quyền của Việt Nam tại quần đảo Hoàng Sa và Trường Sa*. Ở tác phẩm *100 câu hỏi đáp về biển, đảo* - Ban Tuyên giáo Trung ương, NXB Thông tin và Truyền thông, H. 2013, Nhóm 1- tìm hiểu câu hỏi - đáp số 6 đến số 9; Nhóm 2 - tìm hiểu từ câu hỏi - đáp 25 đến 33; Nhóm 3 - tìm hiểu câu hỏi - đáp số 100 và các hoạt động của thanh niên hướng về biển đảo quê hương, từ đó xây dựng và đề xuất các giải pháp góp phần bảo vệ chủ quyền Hoàng Sa và Trường Sa. Ngoài ra, các nhóm có thể tham khảo, tập hợp tư liệu, bản đồ, tranh ảnh từ tác phẩm: *Hoàng Sa, Trường Sa là của Việt Nam*, Trung tâm dữ liệu Hoàng Sa, NXB Trẻ TP. Hồ Chí Minh, 2008; một số website như: Bộ ngoại giao Việt Nam - www.mofa.gov.vn; biengioilanhtho.gov.vn; các phim tư liệu về bằng chứng chủ quyền của Việt Nam ở 2 quần đảo Hoàng Sa, Trường Sa của VTV như: *Biển động* của VTV1; phim tài liệu *Sự thật về Biển Đông* của VTC1... HS có thể download và sử dụng những đoạn cần thiết cho phần thuyết trình của nhóm.

1.3. Thực hiện dự án. Ở giai đoạn này, các nhóm phân công nhiệm vụ cho mỗi thành viên, các thành viên thực hiện kế hoạch đã đề ra. Trong quá trình

thực hiện dự án, HS có thể thu thập thông tin từ thư viện, bảo tàng, sách, tạp chí, phim tài liệu, Internet và tiến hành trao đổi, thống nhất thông tin, tư liệu để tạo ra sản phẩm của dự án. Khi HS thực hiện, hoàn thành các tiểu dự án theo nhóm, GV giám sát, đôn đốc, kiểm tra tiến độ thực hiện và kết quả bước đầu của HS. Với những nhóm làm việc khoa học, đúng tiến độ và đạt được hiệu quả như yêu cầu về nội dung và hình thức, GV ghi nhận và khích lệ để các em hoàn thành tốt nhất dự án của mình. Với các nhóm làm việc chưa hiệu quả trong tìm kiếm, khai thác tư liệu và chưa phát huy được khả năng cộng tác nhóm, GV tư vấn, góp ý, động viên, giúp đỡ, định hướng kịp thời để các em hoàn thành dự án tốt hơn.

1.4. Các nhóm báo cáo kết quả dự án. Kết quả thực hiện dự án có thể được viết dưới dạng ấn phẩm (bản tin, báo, áp phích, thu hoạch, báo cáo...) và trình bày trên PowerPoint, hoặc thiết kế thành trang web... Ở dự án này, chúng tôi định hướng để HS hoàn thành dự án của nhóm dưới dạng báo cáo trên PowerPoint và thuyết trình trước tập thể lớp.

2. Đánh giá kết quả

2.1. Về kiến thức

| | Kiến thức |
|---|--|
| <i>Tiểu dự án 1: Vị trí, vai trò của Trường Sa và Hoàng Sa trên biển Đông.</i> | - HS đã tập hợp được các thông tin, hình ảnh (bản đồ Việt Nam với 2 quần đảo Hoàng Sa và Trường Sa, bản đồ Đông Nam Á, các hình ảnh về tài nguyên của biển Đông, tranh về chiến thắng Bạch Đằng, đường Hồ Chí Minh trên biển gắn với LS dựng nước và giữ nước...) minh họa, dẫn chứng cụ thể về vị trí, vai trò (kinh tế, quốc phòng an ninh) của biển đảo nói chung và Hoàng Sa, Trường Sa nói riêng. - Có sử dụng video tư liệu và ca khúc về biển đảo. |
| <i>Tiểu dự án 2: Quá trình xác lập và thực thi chủ quyền của Việt Nam ở hai quần đảo Hoàng Sa và Trường Sa.</i> | - HS đã tập hợp kiến thức về việc xác lập và thực thi chủ quyền tại quần đảo Hoàng Sa và Trường Sa từ thời các chúa Nguyễn thế kỉ XVII đến thời nhà Nguyễn thế kỉ XIX, những hoạt động khẳng định chủ quyền của Việt Nam ở 2 quần đảo này dưới thời Pháp thuộc (1884-1945), thời kì 1945-1954, thời kì Việt Nam Cộng hòa (1954-4/1975) và Nước Cộng hòa xã hội chủ nghĩa Việt Nam từ 1976 - nay. - Sử dụng một số tranh ảnh phản ánh hoạt động của đội Hoàng Sa và đội Bắc Hải, Bản đồ Đại Nam nhất thống toàn đồ, Bia chủ quyền, trạm hải đăng, trụ sở hành chính dưới thời Pháp thuộc và một số hoạt động của hải quân Việt Nam để bảo vệ CQBD... - Có sử dụng video tư liệu và ca khúc về biển đảo. |
| <i>Tiểu dự án 3: Giải pháp của thế hệ trẻ góp phần bảo vệ CQBD Tổ quốc.</i> | - Sau quá trình tìm hiểu, thảo luận, thống nhất, xây dựng và đề xuất, HS đã đưa ra các giải pháp sau đây: + Tích cực quan tâm, tìm hiểu về chủ quyền của đất nước với 2 quần đảo Hoàng Sa và Trường Sa, tham gia tuyên truyền, đoàn kết, chung sức bảo vệ CQBD. Nâng cao tinh thần cảnh giác, không để các phần tử xấu lòi kéo, dụ dỗ vào các hoạt động gây rối, biểu tình làm mất ổn định an ninh chính trị, trật tự, an toàn xã hội, kiên quyết giữ gìn môi trường hòa bình, ổn định để hội nhập và phát triển đất nước. + Tích cực tham gia các hoạt động thiết thực, bổ ích ở các phong trào: "Thanh niên với nhiệm vụ bảo vệ Tổ quốc"; "Tuổi trẻ giữ nước"; "Khi Tổ quốc cần"; "Nghĩa tình biên giới, hải đảo"; "Vi Trường Sa thân yêu"; "Góp đá xây Trường Sa"; "Tuổi trẻ hướng về biển, đảo của Tổ quốc"; "Viết thư gửi lính đảo Trường Sa"; "Vi biển đảo thân yêu"; "Em yêu biển đảo Việt Nam"... + Tự giác học tập, rèn luyện bản thân để góp phần nâng cao khả năng mọi mặt đáp ứng yêu cầu xây dựng và bảo vệ Tổ quốc trong tình hình mới. + Tham gia học, nghiên cứu các ngành nghề liên quan tới biển, đảo góp phần xây dựng Việt Nam trở thành quốc gia mạnh, giàu từ biển. + Sẵn sàng thực hiện nghĩa vụ quân sự, trở thành những chiến sĩ hải quân để bảo vệ biển đảo của Tổ quốc. - HS có sử dụng tranh ảnh minh họa phong phú các hoạt động của thế hệ trẻ hiện nay và nhiều ca khúc biển đảo mang giá trị giáo dục cao. |

2.2. Về năng lực. Từ những nội dung kiến thức HS đã thuyết trình kết hợp với tranh ảnh, bản đồ, tư

liệu minh họa, chúng tôi nhận thấy, ngoài những bài học về kiến thức, HS còn có cơ hội phát triển các năng lực cần thiết như: tự học (biết tìm hiểu, phát hiện kiến thức, khai thác tư liệu...), tư duy LS (phân tích, so sánh, đánh giá, khái quát), giải quyết vấn đề, làm việc nhóm, giao tiếp, thuyết trình... Đây là những năng lực cần thiết và hữu dụng đối với HS, nếu được rèn luyện một cách hệ thống sẽ giúp hình thành phẩm chất và chuỗi kĩ năng mềm quan trọng cho thế hệ công dân thời đại mới, đáp ứng yêu cầu của sự nghiệp giáo dục trong việc đào tạo nguồn nhân lực cho đất nước.

2.3. Về tư tưởng. Từ quá trình thực hiện các bài tập dự án, đến khi hoàn thành và báo cáo kết quả, với việc lắng nghe phần thuyết trình, cùng tham gia thảo luận, đề xuất giải pháp về vấn đề đang có tính thời sự. HS nhận thức sâu sắc và đầy đủ hơn về vị trí, vai trò của biển đảo với tiến trình LS đất nước, nhất là trong giai đoạn mở cửa, hội nhập hiện nay. Các em hiểu được cha ông ta đã xác định và thực thi quyền làm chủ một cách hòa bình, phù hợp với luật pháp quốc tế ở hai quần đảo Hoàng Sa và Trường Sa. Từ đó, khắc sâu ý thức về

chủ quyền và thái độ bảo vệ chủ quyền của đất nước với 2 quần đảo Hoàng Sa và Trường Sa. Các

em biết tự hào, biết ơn, kính trọng, khâm phục đối với những tấm gương chiến sĩ, nhân dân đã và đang hi sinh để bảo vệ chủ quyền ở 2 quần đảo này, hình thành lập trường vững vàng, hành động đúng đắn, có động lực phấn đấu tốt, luôn tin tưởng vào sự lãnh đạo của Đảng, Nhà nước trong chủ trương, biện pháp giải quyết tranh chấp.

Trước yêu cầu của sự nghiệp đổi mới căn bản, toàn diện giáo dục, trong đó có chú trọng đổi mới phương pháp và cách tiếp cận dạy học theo định hướng phát huy tính tích cực của HS, việc vận dụng phương pháp dự án trong dạy học chủ đề là một trong những mô hình tối ưu cần được thực hiện linh hoạt và hiệu quả gắn với thực tiễn, phù hợp với năng lực các đối tượng HS. Vận dụng phương pháp dự án trong dạy học chủ đề “bảo vệ chủ quyền Hoàng Sa và Trường Sa” là một ví dụ cụ thể cho quá trình đổi mới ở cả phương pháp giảng dạy và nội dung kiến thức chương trình. Đó là cách thức

để chúng ta gắn nội dung học tập trong nhà trường với các vấn đề của thực tiễn đang được xã hội quan tâm, phát huy tính tích cực, tự giác, chủ động và bồi dưỡng các năng lực, phẩm chất công dân cho người học. □

Tài liệu tham khảo

- [1] Trần Công Trục (2012). *Dấu ấn Việt Nam trên biển Đông*. NXB Thông tin và Truyền thông.
- [2] Ban Tuyên giáo Trung ương (2013). *100 câu hỏi - đáp về biển đảo*. NXB Thông tin và Truyền thông.
- [3] Trịnh Văn Biểu - Phan Đồng Châu Thủy - Trịnh Lê Hồng Phương (2011). *Dạy học dự án - Từ lý luận đến thực tiễn*. Tạp chí Khoa học, Trường Đại học Sư phạm TP. Hồ Chí Minh, số 28/2011.
- [4] Dương Trọng Tấn (2015). *Học qua vấn đề và dự án - cũ và mới*. Tạp chí Tia sáng, Bộ Khoa học Công nghệ, số 11/2015.
- [5] Viện Nghiên cứu Giáo dục (2014). *Ki yếu dạy học tích hợp và dạy học phân hóa ở trường trung học đáp ứng yêu cầu đổi mới chương trình và sách giáo khoa sau 2015*.

Giáo dục ý thức bảo vệ chủ quyền...

(Tiếp theo trang 149)

cực sử dụng đồ dùng trực quan (tranh ảnh LS, bản đồ, lược đồ, phim tư liệu...), tài liệu tham khảo với ngôn ngữ sinh động, gây xúc cảm LS nhằm tác động tới tư tưởng tình cảm của HS, góp phần nâng cao hiệu quả giáo dục; - Phát huy tính tích cực chủ động sáng tạo của HS thông qua một số phương pháp như trao đổi, đàm thoại, tranh luận phản biện, đóng vai..., nhằm khắc sâu cho HS những nội dung quan trọng, tiêu biểu.

2.2.3. *Xây dựng những chuyên đề riêng về vấn đề bảo vệ CQBGQG*. Bên cạnh hệ thống kiến thức LS theo chương trình quy định, rất cần xây dựng những chuyên đề riêng (có thể thực hiện trong chương trình chính khóa - phần *LS địa phương*) hoặc tổ chức sinh hoạt chuyên đề trong các chương trình ngoại khóa với nhiều hình thức phong phú và đa dạng: Nói chuyện LS; gặp gỡ nhân chứng LS liên quan đến truyền thống đấu tranh bảo vệ CQBGQG; đọc sách LS; thi tìm hiểu về CQBGQG; tổ chức dạ hội LS; tổ chức các hoạt động trải nghiệm sáng tạo ở những di tích LS hoặc nơi diễn ra các sự kiện LS. Tổ chức tham quan địa danh LS tại địa phương; tổ chức các hoạt động công ích xã hội, thăm gia đình thương binh, gia đình liệt sĩ...; tổ chức sưu tầm tư liệu LS về đấu tranh bảo vệ biên giới.

Những hoạt động này sẽ giúp HS hiểu rõ hơn về chủ quyền quốc gia, đồng thời tăng thêm hứng thú học tập cho HS.

Giáo dục ý thức bảo vệ CQBGQG là nhiệm vụ quan trọng và trách nhiệm chung của cả hệ thống chính trị, trong đó hoạt động dạy học nói chung và dạy học LS nói riêng có vị trí và nhiều ưu thế. GV LS vừa là người trực tiếp thực hiện, vừa là người tham mưu đề xuất với các cấp, các cơ quan đoàn thể trong việc ủng hộ về tinh thần và vật chất, về cơ chế chính sách, nhằm tổ chức tốt nhất hoạt động giáo dục ý thức bảo vệ CQBGQG cho HS Lào Cai, mảnh đất biên giới địa đầu thiêng liêng của Tổ quốc. □

Tài liệu tham khảo

- [1] Nghị quyết Đại hội đại biểu Đảng bộ tỉnh Lào Cai lần thứ XV (9/2015).
- [2] Phan Ngọc Liên (chủ biên) (2005). *Đổi mới phương pháp dạy học Lịch sử ở trường phổ thông*. NXB Đại học Sư phạm.
- [3] Phan Ngọc Liên (chủ biên) (2009). *Phương pháp dạy học Lịch sử (tập 1)*. NXB Đại học Sư phạm.
- [4] Phan Ngọc Liên (tổng chủ biên) (2007). *Lịch sử 10*. NXB Giáo dục.
- [5] Phan Ngọc Liên (tổng chủ biên) (2007). *Lịch sử 11*. NXB Giáo dục.
- [6] Phan Ngọc Liên (tổng chủ biên) (2012). *Lịch sử 12*. NXB Giáo dục Việt Nam.